

Holé individuá - kritika zvnútra

Martin Schmidt

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Ďakujem *Organonu F* za to, že sa môžem opätovne zapojiť do diskusie o holých individuách, ktorú na stránkach časopisu vedú P. Cmorej a J. Raclavský. Môj prvý príspevok (Schmidt 2010) bol pokusom o kritiku zvonka: konfrontovať Cmoreja a Raclavského s menej tradičnými prístupmi k atribútu holosti. Teraz sa pokúsim o kritiku zvnútra. Vychádzajúc z niektorých pripomienok v textoch Cmorej (2010) a Raclavský (2010) budem nanovo formulovať výhrady k ich pozíciám. Postupne budeme diskutovať tri chápania holých individuí, ktoré Cmorej s Raclavským zvažujú, a poukážeme na ich riziká. Ich hlavným zdrojom je skutočnosť, že nimi obhajované pozície majú pôvod v metafyzike modalít (k tomu nemám najmenších pripomienok), ale v prípade ontológie jednotlivín pôsobia rozpačito.

V diskusii sa objavilo viacero návrhov, ako holé individuá charakterizovať a spresniť. Za najdôležitejšie považujem tieto: (1) každé individuum je holé v tom zmysle, že všetky svoje netriviálne vlastnosti môže nemať, (2) holé individuum je len produktom konceptuálneho odlišenia (netriviálnych) vlastností od ich nositeľa a nakoniec (3) holé individuum je mereologicky jednoduchá entita. (1) vychádza priamo od Tichého, tvorí rámec uvažovania, pričom obaja diskutéri si v ňom našli rozdielne pozície. Cmorej sa prikláňa k (2), Raclavský k (3).¹ Pozrime sa na tieto explikácie bližšie.

- (1) Každé individuum je holé v tom zmysle, že všetky svoje netriviálne vlastnosti môže nemať.

¹ Je však možné, že u Raclavského nájdeme aj iné chápanie a to vzhľadom k jeho postojom k čistému individuátoru (napr. v texte Raclavský 2009). Avšak to, čo by som chcel v tejto súvislosti povedať, predpokladá vyjasnenie (1), takže k čistým individuátorom sa vrátíme o chvíľu.

Presnejšie, ak individuuum nejakú netriviálnu vlastnosť exemplifikuje, potom jestvuje taký možný svet a časový okamih, v ktorom túto vlastnosť nemá. Túto tézu som mal na mysli, keď som tvrdil, že koncepcia holých individuí môže dobre pracovať v metafyzike modalít, ale nepasuje do ontológie jednotlivín. Holé individuá v zmysle (1) totiž nedokážeme riadne zaradiť do žiadnej z verzii ontológie jednotlivín. Prirodzene sa ponúka teória, ktorú metafyzika pozná pod názvom „teória holých substrátov“. Iné prístupy (napr. teória zhlukov alebo aristotelovské substancie) do úvahy vôbec neprichádzajú a to najmä pre ich príklon k esencializmu. Spoločnou črtou teórie substrátov a teórie holých individuí sa zdá byť dualizmus vlastností a ich (v nejakom zmysle) holých nositeľov.² Lenže dualizmus, v prípade holých individuí, len zdánlivo pripomína dualizmus teórie substrátov. Konštitúciu bežného individua podľa (1) nemôžeme redukovať na holé individuuum v pozícii substrátu a na vlastnosti, ktoré toto holé individuuum exemplifikuje. Teória substrátov charakterizuje vzťah substrátu k jednotlivine ako vzťah časti k celku. Lenže podľa (1) nie je jedným z prvkov bežného individua individuuum holé, lebo, ako ma zhodne upozorňujú Cmorej (Cmorej 2010, 221) a Raclavský (Raclavský 2010, 227), každé individuuum je zároveň holé. Ja tomu rozumiem tak, že pre spomínaný dualizmus niet v (1) miesta.³ Záver je teda ten, že ak holé individuá chápeme v zmysle (1), nemalo by ísť o variantu teórie substrátov, lenže iné koncepcie ontológie jednotlivín sú z pohľadu (1) ešte vzdialenejšie.

² Navyše, J. Raclavský nesúhlasí (Raclavský 2010, 228-29) s mojim názorom v Schmidt (2010) o radikálnom rozdiel medzi Tichého prístupom a hlavným prúdom súčasnej substrátovej ontológie, ktorú reprezentujú najmä Bergmann, Moreland a Allaire. Naopak, on priamo Tichého do ich spoločnosti zaraďuje (Raclavský 2008b, 152-53). Aj Cmorej v úvode state Cmorej (2006) začína skúmanie holých individuí navodením kontextu holých substrátov.

³ Teraz prišla vhodná chvíľa na dokončenie myšlienky v prvej poznámke. Raclavského úvahy o individuátore ako o vlastnosti (napr. v Raclavský 2009) vťahujú celú diskusiu do úplne iných ontologických vôd. Veď hlavný dôvod pre zavedenie holých jednotlivín (substrátov, individuí a pod.) bola skutočnosť, že individuácia je možná len vďaka niečomu, čo je od vlastností radikálne odlišné. Nerozumiem takémuto postoju k individuátorom, niečo podstatné mi evidentne uniká a preto od tejto potenciálnej alternatívy v chápaní holých individuí odhliadam.

To je znepokojujúce konštatovanie, najmä ak má (1) viesť k ontológii jednotlivín.⁴

V súvislosti s (1) som však v Schmidt (2010) reagoval unáhlene. Aj vtedy som uvažoval rovnako ako teraz, t. j. že (1) nijako nevedie k ontológii holých jednotlivín (substrátov). Chybne som však predpokladal, že ak niekto (1) zastáva, tak musí vo vzťahu k holému nositeľovi vlastností automaticky uvažovať len v zmysle (2). To bol môj interpretačný omyl, na ktorý ma Cmorej s Raclavským upozornili, lebo (2) v skutočnosti zastáva len Cmorej.⁵

- (2) Holé individuum je produktom len konceptuálneho odlišenia (netriviálnych) vlastností od ich nositeľa

Opäť, táto pozícia môže byť zaujímavá pre skúmanie modalít, ale pre ontológiu je bezcenná. Bolo by kategoriálnym omylom predpokladať, že produkt konceptualizácie dokáže plniť tie úlohy, ktoré sa od substrátov očakávajú: vysvetliť ontologickú konštitúciu jednotlivín a ich identitu. Toto si samozrejme Cmorej uvedomuje a zrejme aj v tomto zmysle uvažuje o neexistencii holých individuí. Zároveň ma však obviňuje z nepochopenia veci (Cmorej 2010, 220-21) a to preto, lebo jeho záver o neexistencii sa týka výlučne tých explikácií holých individuí, ktoré v článku Cmorej (2006) ponúka. Predpoklad je ten, že iné explikácie, vo vzťahu k existencii, môžu dopadnúť inak. Súhlasím, že v Cmorej (2006) sa nevyklúčujú aj iné prístupy, ale autor druhým dychom dodáva, že budú neúspešné. Všetky prístupy k holým individuíam (jednotlivinám, substrátom a pod.) budú odsúdené len na dve možnosti: buď budú od netriviálnych vlastností individuí abstrahovať, alebo im ich ontologicky uprú (Cmorej 2006, 156). Ak sa realizuje prvá alternatíva, tak holé individúa sú len záležitosťou konceptualizácie a nie ontológie; druhá možnosť, vzhľadom na argument o neexistencii jednotlivín bez netriviálnych vlastností, v podstate ani možnosťou nie

⁴ Problémy s dualizmom substrátov a vlastností neunikli ani P. Cmorejovi (Cmorej 2006, 155). Do detailov nechcem zachádzať, čitateľ si ich môže ľahko zistiť, len poznamenám, že Cmorejove výhrady predznamenávajú mnoho motívov jedného z posledných kritických príspevkov o holých jednotlivinách z pera A. Baileyho (Bailey 2011).

⁵ Vzhľadom na predošlú poznámku je Cmorejov postoj pochopiteľný.

je.⁶ Záver je preto zrejmy: o holých individuách (substrátoch, jednotlivinách a pod.) môžeme uvažovať len na úrovni konceptualizácie, nie ontológie. Stále však trvám na tom, čo som povedal v Schmidt (2010). Ak posunieme uvažovanie o vlastnostiach a exemplifikácii za hranicu modálneho rámca (tým nehovorím, že ho budeme ignorovať), otvoria sa nám nové, a podľa môjho názoru aj menej problematické, perspektívy ontológie jednotlivín založenej na dualizme vlastností a ich holých nositeľov.

(3) Holé individuum je mereologicky jednoduchá jednotlivina.

Raclavského odpoveď ohľadom postavenia holých individuí smeruje k mereologicky jednoduchým jednotlivinám (Raclavský 2010, 229). Ak sa nemýlim, detaily čitateľom neposkytol a preto teraz budem len špekulovať. Začnem otázkou: Aký je vzťah mereologicky jednoduchého individua (v pozícii substrátu) k individuu ako celku (t. j. k bežnej jednotlivine)? Túto otázku považujem za korektnú, lebo ak má byť holé individuum mereologicky jednoduché, nemôže byť totožné s bežným individuum. Inak by sme museli zastávať absurdnú tézu, že aj bežné individua, ako napr. ja a čitatelia *Organonu F*, sú mereologicky jednoduché, t. j. že nemajú žiadne pravé časti. Oprávnené teda predpokladám, že (3) implikuje ontologický dualizmus substrátu a vlastností⁷ a preto otázku preformulujem nasledovne: Aký je vzťah mereologicky jednoduchého substrátu k empirickým vlastnostiam, ktoré náhodne exemplifikuje? Ako sa ukáže, (3) nedokáže na uvedenú otázku uspokojivo odpovedať.

Pri hľadaní odpovede máme zrejme len dve možnosti: buď budeme tvrdiť, že holé individua (ako substráty) nemajú s netriviálnymi vlastnosťami absolútne nič spoločné (vlastnosti nemajú na svojich nositeľov žiaden vplyv), alebo to poprieme. Ani jedna možnosť nie je dobrá. Ak holé individuum ontologicky separujeme od empirických vlastností, tak získame netestovateľnú, špekulatívnu entitu. Navyše, ak niečo exemplifikuje napr. vlastnosť „mať hmotnosť 5 kg“, potom oprávnené predpokladáme, že to naozaj aj toľko váži. Bolo by neprijateľné zastávať, že ak holé individuum spomínanú vlastnosť exemplifikuje, tak

⁶ Táto argumentácia je diskutovaná najmä v statiach Cmorej (2006) a Raclavský (2008a).

⁷ Z tohto dôvodu si myslím, že chápanie (3) nie je ontologicky zlučiteľné s pozíciou (1), ktorá podobný dualizmus nepozná.

jeho hmotnosť je napr. nulová. Inými slovami, empirické vlastnosti poznacia povahu ich nositeľov, nie sú voči nim neutrálne, ovplyvňujú ich a holé indivíduá nemôžu byť výnimkou.⁸ Ale tu sa začínajú veci z pohľadu (3) komplikovať. Uvažujme o indivíuu **I**, ktoré sa náhodne skladá z dvoch častí. Dualistickú ontológiu **I** tvorí holé indivídium (ako substrát) a netriviálne vlastnosti, medzi ktorými je aj vlastnosť „mať dve časti“. Ak uvažujeme analogicky ako s hmotnosťou, potom toto holé indivídium nemôže byť mereologicky jednoduché, lebo exemplifikuje netriviálnu vlastnosť „mať dve časti“ a teda samo dve časti aj musí mať. Takýto záver je v rozpore s (3). Aká je teda skutočná povaha (3)? Zrejme implikuje radikálne revizionistickú metafyziku, ktorej ontologické záväzky siahajú len a len k mereologicky jednoduchým entitám, v ktorých po mne a čitateľoch tohto časopisu niet ani stopy. Maximálne by sme mohli predstavovať sekundárne entity, reprezentované fúziami mereologicky jednoduchých prvkov. Netvrdím, že ide o nezaujímavú ontológiu, ale mojou obavou je, že J. Raclavský ju nezastáva.

Zhrnuté a podčiarknuté, teória holých indivíuí, ak má konkurovať koncepciám ontologickej konštitúcie jednotlivín, môže vychádzať len z pozície (3). Otázne sú však dve veci: (i) či do tohto podniku ísť a či sa upísať metafyzike mereologicky jednoduchých entít a ich zhlučkov a (ii) či vôbec má táto teória vstupovať do konkurenčného boja ohľadom ontológie jednotlivín. V prípade (i) ponechám rozhodnutie na čitateľa. Úvahy o (ii) sú snáď ešte komplikovanejšie. Niekoľkokrát som zdôraznil, že koncepcia holých indivíuí nemala vôbec do spomínaného súboja vstupovať, a mala ostať tam, kde sa jej darí najlepšie, t. j. v metafyzike modalít.⁹ S tým korešponduje aj Raclavského konštatovanie v úvode textu Raclavský (2008b), že holé indivíduá sú nevyhnutným predpokladom teórie možných svetov. Lenže holé indivíduá, ako nevyhnutný predpoklad určitej analýzy jazyka (ktorou teória možných svetov je), nás k ničomu ontologickému, vo vzťahu ku konštitúcii jednotlivín, nemôžu zaväzovať a teda ani nemôžu konkurovať teóriám,

⁸ Na tomto predpoklade založil svoj nedávny útok na teóriu substrátov A. M. Bailey (Bailey 2011).

⁹ Cmorej je samozrejme v inej pozícii ako Raclavský. (2) je v tej línii, o ktorej správnosti chcem čitateľa presvedčiť (a z ktorej by mal čitateľ usúdiť, že v skutočnosti o žiadnu ontológiu jednotlivín v prípade holých indivíuí nejde).

ktoré nájdeme napr. u Morelanda, Bergmanna a spol. Hovoriť v tejto súvislosti o ontologických tézach je len prázdny trik.¹⁰

*Katedra filozofických vied
Fakulta humanitných vied
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
Schmidt@fhv.umb.sk*

LITERATÚRA

- BAILEY, A. M. (2011): No Bare Particulars. *Philosophical Studies* (V tlači). Reprint
URL: <http://www.andrewmbailey.com/NoBareParticulars.pdf>.
- CMOREJ, P. (2010): Na margo zlej správy pre ontologických nudistov. *Organon F* 17, č. 2, 218-226.
- CMOREJ, P. (2009): Individuátor - individuum alebo vlastnosť? *Organon F* 16, č. 3, 410-414.
- CMOREJ, P. (2006): Holé individuá a predikácia. Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Veda, 137-161.
- RACLAVSKÝ, J. (2010): O rôznych pojmech holosti. *Organon F* 17, č. 2, 227-232.
- RACLAVSKÝ, J. (2009): K ryzím individuátorům. *Organon F* 16, č. 3, 400-405.
- RACLAVSKÝ, J. (2008a): Holá individua nejsou bez vlastností. Zouhar, M. (ed.): *Jednotliviny, všeobecniny, významy*. Bratislava: Veda, 158-72.
- RACLAVSKÝ, J. (2008b): Reformulating Tichý's Conception of Bare Individuals. *Organon F* 15, č. 2, 143-167.
- SCHMIDT, M. (2010): O inom prístupe k holým jednotlivinám. *Organon F* 17, č. 1., 85-91.

¹⁰ Ak by mal Raclavský pravdu, potom by nás mala aj ontológia mnohých vedeckých teórií zaväzovať k existencii individuí v zmysle (3). Dôvodom by bola skutočnosť, že viaceré vedecké teórie pracujú s tým, čo filozofi rozumejú pod pojmami možných svetov a logického priestoru. Pekným príkladom je koncepcia konfiguračného priestoru v klasickej mechanike, ktorá však fyzikov k existencii mereologicky jednoduchých individuí nezaviazala.